

“ESKİ VATAN” İLE “YENİ VATAN” ARASINDA YA DA HEM “İÇERİDE” HEM DE “DIŞARIDA” OLMAK: CEYLANPINAR’DAKİ AFGANİSTAN’DAN GÖÇ ETMİŞ ÖZBEKLERİN¹ SOSYAL BÜTÜNLEŞMESİ²

Şevket ÖKTEN

Özet

İnsanlık tarihi boyunca değişik nedenlerle ve değişik biçimlerde meydana gelen zorunlu göç çok boyutlu bir olgudur. Zorunlu göçün hukuksal, sosyo-ekonomik ve politik sonuçlarının yanı sıra ve belki daha ziyade kültürel sonuçları da vardır. Kimlik boyutu, değişik bakış açıları ve politikalarla ele alınabilen zorunlu göçün değişmeyen bir niteliğidir.

Gidilen yerlerdeki hâkim gruplardan etkilenen göçmenler, aynı zamanda gittikleri yerler üzerinde değişik düzeylerde ve şekillerde etkide de bulunurlar. Karşılıklı bir etkinin söz konusu olduğu azınlık grubu ile çoğunluk grup arasında; dışla(n)ma, asimilasyon, bütünleşme, ya da “öteki”leştirerek etnik kimliklere sarılma biçimlerinde bir ilişki biçimi geliştirilebilir.

Bu çalışmada, zorunlu göç sonucu Şanlıurfa’nın Ceylanpınar ilçesine yerleştirilen Afgan/Özbek göçmenlerinin ilçe halkıyla ilişkileri, kimliklerini koruma ve yeniden inşa süreçleri, hangi düzlemlerde ve nasıl bir aidiyet, bütünleşme sağladıkları analiz edilmiştir.

Sonuçta, birbirini açıkça reddetmeyen iki grubun kolay kaynaş(a)madığı, diğer bir ifadeyle kaynaşma-bütünleşme yönünde iki tarafın da istekli davranmadığı saptanmıştır. “Farklı” ve “yabancı” oldukları inancı, güçlü bir aidiyet vurgusu ile göçmenleri kendi içlerine kapattığı, “öteki” ile çizilen güçlü sınırların iki grup arasında sosyal bütünleşmeyi engellediği görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Zorunlu göç, kimlik, mensubiyet, Afganistan, Özbek, Şanlıurfa, Ceylanpınar.

¹ Aslında göçmenlerin büyük çoğunluğu Özbek olmalarına rağmen, Afganistan’da yaşadıkları ve 1982 yılındaki Sovyetler Birliği ile Afganistan arasındaki savaş sebebiyle Türkiye’ye göç ettikleri için Özbekler, Türkiye’nin diğer yerlerinde olduğu gibi ilçede de “Afgan” olarak nitelendirilmektedir. Afganistan Özbekleri için bk. (Merçil, 1966, ss. 269-271).

² Bu makalede kullanılan ampirik veriler için, HÜGEV tarafından desteklenen ve benim de araştırma ekibi içerisinde yer aldığım 722 kodlu “Eski Yurttan Yeni Yurda: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”dan faydalanılmıştır.

**Being Between “Old Homeland” and “New Homeland” or Both
“Inside” and “Outside”: Social Integration of Afghani-Ozbeks Residing in
Ceylanpınar (Sanliurfa/Tr)**

Abstract

Forced immigration, which seemed to have taken place due to different reasons and in various forms throughout the history of humanity, is a multifaceted phenomenon. Beside its legal, socio-economic and political consequences, it most probably has cultural consequences, too. Identity problem, with differing views and policies about how to handle it, is a permanent feature of forced immigration.

The immigrants are not only affected by the dominant groups in the new homeland but also affect the new homeland at different levels and in different forms. There can be several ways of interaction between the minority and the majority groups; they are: exclusion, assimilation, integration or othering by appealing to ethnic identities.

After their forced immigration, the Afghani-Ozbeks were allocated to Ceylanpınar city of Sanliurfa Governate. This study will focus on their relationship with the city folk vis-a-vis the process of preserving and rebuilding their identity and how and at what level their integration or membership was realized with them.

In conclusion, it was observed that both of these two groups, neither of which explicitly rejected the other, did not willingly opted for integration and unification. The belief of “distinctiveness” and “foreignness”, coupled with a strong emphasis on membership, made the immigrants introvert, while the bold border lines drawn between the “other” precluded the social integration of the two groups.

Key words: Forced migration, identity, membership, Afghanistan, Uzbek, Sanliurfa, Ceylanpınar.

1. Konu ve Amaç

İnsanların kendi ülkelerinde sosyal, politik, ekonomik ve kültürel bazı sebeplerden dolayı yaşamlarının çok zorlaştığı ve/veya yaşayamaz duruma geldiği durumlarda, yaşama devam etmek için başka yerlere göç etmeleri çok sık rastlanılan ve neredeyse insanlık tarihi kadar geçmişi olan bir gerçektir. Nitekim milattan önce bu konuyla ilgili birtakım anlaşmaların mevcut olduğu görülmektedir (Odman, 1995, s. 8). Diğer bir ifadeyle, insani bir eylem olarak göç, insanlığın başlangıcından bu yana süregelen ve insanoğlu var oldukça devam edecek olan bir vakıadır.

Zorunlu göç, sadece hukuki ve sosyo-ekonomik, sonuçları olan bir olgu değildir; aynı zamanda, bireylerin beden ve ruh sağlığını da doğrudan etkilemektedir (Aker, 2006, s. 61). Birçok çalışmanın sonuçlarına göre göç edenler üzerindeki en etkili bağlamsal değişiklikler; sosyal destek ağlarında, yani çevrede ve kişiler arasındaki ilişkilerde, sosyo-ekonomik statüde ve kültürel ortamda meydana gelen değişikliklerdir. Kısaca belirtilecek olursa göçün kimlik ile ilgili bir boyutu da vardır (Gün, 2001, s. 61).

Diğer taraftan, pek çok kuramcının gerek diaspora, gerek kültürel antropoloji, gerek etnisite ve gerekse kimlik çalışmalarında fikir birliğine vardığı bir nokta vardır. Buna göre ulusal, etnik, kültürel, diasporik ve bireysel kimlikler, içinde yaşanılan toplumsal siyasal, hukuksal ve kültürel yapı ile birlikte karşılıklı etkileşimde bulunan toplumsal grupların nitelikleriyle doğrudan ilintilidirler (Kaya, 2005, s. 225). Bu anlamda her toplum, çoğunluğun empozisyonundaki ekonomik, siyasal, kültürel, dilsel, dinsel açıdan azınlığın uyma-uyum gösterme derecelerini tayin eder (Okçay, 1997, s. 385).

Buradan hareketle bu makalede, Şanlıurfa/Ceylanpınar ilçesinde sayısal olarak azınlıkta olan Afganistan’dan göç etmiş göçmenlerin, ilçe toplumuyla hangi düzlemlerde ve nasıl bir aidiyet, bütünleşme sağladığı ele alınmakta ve göçmenlerin kendi kimliklerini koruma ve yeniden oluşturma süreçleri analiz edilmektedir. Başka türlü ifade edilecek olursa bu makalede, göçmenlerin ilçe toplumuna uyum sağlama süreçleri değerlendirilmektir. Ülkelerinden ayrılan bu insanların yeni bir toplumda yeni bir yaşam kurma sürecinde bütünleşme ve kendi kimliklerini korumak için geliştirdikleri stratejiler anlaşılmalı ve tartışılmalıdır. Zira birbirinden farklı hayat tarzlarını anlamaya yönelik çabalar, “biz” ve “öteki” ile olan iletişimi kolaylaştırırken “biz” ve “onlar” arasına çekilmiş sınırların aşılması üzerinde yeniden düşünmeyi de mümkün kılacaktır.

2. Yöntem

Özbek göçmenlerinin ilçe halkı ile ilişkilerinin durumu, geliştirdikleri kimlik politikaları, sosyolojik özelliklerinin analiz edildiği bu çalışma, var olan sorunların tespit edilmesi nedeniyle durum saptayıcı bir araştırmadır. Göç hareketi, birçok etmeni bünyesinde barındırarak, çok boyutlu bir olgu olduğundan, başta sosyoloji, psikoloji, hukuk, siyaset gibi birden fazla sosyal bilimi ilgilendirmekte ve disiplinlerarası bir konu olarak çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirmektedir.

Araştırmada kullanılan niceliksel veriler için, araştırma ekibi içerisinde yer aldığım ve HÜGEV tarafından desteklenen “Eski Yurttan Yeni Yurda: Ceylanpınar Afgan Göçmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” isimli çalışma çerçevesinde köyde erişilebilen bütün hane halkı reislerine (183 kişi) uygulanmış olan bir anket uygulamasından faydalanılmıştır. SPSS paket programına yüklenmiş olan anket verilerinden betimsel (descriptive) bir nitelikte olan bu araştırmanın amacına uygun olarak frekans tabloları kullanılmıştır. Bu anlamda araştırmadaki frekans (f) ve yüzde (%) analiz sonuçları ile ilgili veriler betimleyici özellik taşımaktadır. Belirli çerçeve ile sınırlı olan bu çalışmada, söz konusu araştırmanın anket sonuçlarından bazıları tablolar hâlinde verilirken, bazıları da anlatılan konunun akışını bozmadan cümle içinde sadece rakamlar biçiminde verilmiştir. Diğer taraftan araştırma alanında gerçekleştirilen gözlem ve görüşmelerden elde edilen ve niceliksel verilerin yorumlanmasına katkı sağlayan niteliksel veriler, yorumların içine yedirilerek verilmiştir.

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Zorunlu Göç

En basit tanımıyla, insanların belli bir zaman dilimi içerisinde yer değiştirmesi biçiminde ifade edilen göç olgusu, farklı biçimleri ve nedenleri olan karmaşık bir süreçtir (Tufan, 2002, s. 10). Tarihin her döneminde baskı, şiddet olguları ve zulüm değişik biçimlerde de olsa sürekli var olagelmıştır. Bu olguların yanısıra doğal afetler, kıtlık, kuraklık vb. nedenlerden dolayı zorla yerinden edilmeler yaşanmış bunun sonucu olarak insanlar ülkelerinden kaçıp başka ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır (Beter, 2006, s. 1).

Dolayısıyla her ne kadar göç, bireylerin yaptığı istemli bir eylem gibi tanımlansa da insanlar her zaman kendi istekleri dışında göç etmeye zorlanmışlardır (Aker, 2006, s. 60). Diğer bir ifadeyle, insanlık tarihinde hep var olan göç olgusu, her zaman bir zorunluluk ve/veya zoru, şiddet ve korkuyu ifade eder (Çandar, 2005, s. 30). Çağlar boyunca var olmuş bir insanlık hâli olan zorunlu göç değişik koşullar altında değişik siyasetlerle ele alınmaktadır.

Farklı biçimleri ve farklı nedenleri olan zorunlu göçün yarattığı sonuçlar da elbette farklı olmaktadır. Zorunlu göç, sadece hukuksal ve sosyo-ekonomik sonuçları olan değil; aynı zamanda, bireylerin beden ve ruh sağlığını da doğrudan etkileyen bir olgudur (Aker, 2006, s. 61). Birçok çalışmanın sonuçları, zorunlu göçe maruz kalanlar üzerindeki en önemli değişikliklerin, sosyal destek ağlarında, sosyo-ekonomik statülerinde ve kültürel ortamlarında meydana geldiğini ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle göçün en önemli bir boyutu da kimlik ile ilgili olan boyutudur (Gün, 2001, s. 61).

3.2. Kimlik

En yalın biçimde kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların “Kimsiniz/kimlersiniz?” sorularına verdikleri yanıtlar olarak tanımlanabilen kimlik (Güvenç, 1994, s. 3), genel olarak sosyal düzende, insan ve gruplar arasındaki ilişkilerden doğar ve aynı zamanda bu ilişkilerin meşrulaştırılmasına hizmet eder (Zdzislaw, 1993, s. 9). Kimlik duygusu, farkına varmadan işleyen otomatik bir mekanizmadan ziyade, bilinçli bir eylemdir. Diğer bir ifadeyle sosyal bir grupla ilgili olarak kişinin “ne, kim” olduğu bilincidir (De Vos, Romanucci-Ross, 1995, s. 366).

Her şeyden önce insana özgü bir kavram olan kimliği oluşturan iki bileşen vardır. Bunlardan birincisi tanınma ve tanımlama, ikincisi ise aidiyettir. Tanınma ve tanımlama bireyin toplum içerisinde, toplum tarafından nasıl tanındığı ve kendisini nasıl tanımladığıdır. Bunun aracı ise dil ve kültürdür (Ayдын, 1999, s. 12).

Bu tanımlardan hareketle araştırmamızda kimlik kavramı Özbeklerin, Ceylanpınar halkı ile geliştirdiği ilişkiler çerçevesinde, kendilerini tanıma/tanımlama ve bundan doğan aidiyet bilinci olarak anlaşılmalıdır. Başka türlü ifade edilecek olursa kimlik, daha ziyade araştırma grubunun kendisini ne/nasıl ve hangi yollardan tanımladığıdır.

3.3. Mensubiyet: “Biz” ve “Ötekiler”

Kimlik “ben/self”e yönelik bir bilinç durumudur (De Vos, Romanucci-Ross, 1995, s. 366) ve diğerleriyle karşılaş(tır)ma sonucu gerçekleştirilir. Bu karşılaşma durumlarında, birey, kendisinin de içinde olduğu “biz”in dışındaki diğerlerini bir kategorizasyona tabi tutar.

Kategorizasyon sürecinde birey, tek tek ve kişisel özellikleriyle algılanması yerine, bazı kategorilere yerleştirilerek algılanır. Kullanılan kategorilerin bir kısmı yaşanan toplumda hazır bulunurken bir kısmı da kişinin kendisi tarafından yaratılır ve sosyal çerçeve oluşturulur (Bilgin, 1994, s. 74). Toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkları olan ilişki çerçevesinde oluşturulan kimlik, var olmak için farklılığa ihtiyaç duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür (Conally, 1995, s. 92).

Bireyler/gruplar kimliklerini tanımlarken bu tanımlamayı belirli davranış ve kültür özelliklerine göre gerçekleştirirler. Genellikle kültürün önemli, olumlu ve çekici tarafları seçilerek “biz” ve “ötekiler” bu özellikler bağlamında inşa edilir. Bu inşa ve ayırım temelinde, kendilerini toplumun genelinden farklı özelliklerde gören bireyler, kendilerine benzerleriyle yaklaşarak bir mensubiyet bilinci oluştururlar.

4. Afganistan’dan Göç Eden Özbeklerin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Bu araştırmanın temel ilgi alanını oluşturan, göçmenlerin kimliklerini koruma ve yeniden inşaaya yönelik stratejileri ve ilçe toplumuyla ilişkileri konusuna geçmeden önce, göçmen topluluğunun sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin genel bir değerlendirme yapmak gerekir. Bu konudaki bilgiler, anlamaya yönelik çabalarımızı da kolaylaştıracaktır.

Araştırma alanı, çoğunluğu devlet tarafından resmî olarak 1982 yılında yerleştirilen ve büyük çoğunluğu Özbek olan göçmenlerin yaşadığı, Şanlıurfa’nın Ceylanpınar ilçesine bağlı bir köydür. Bugün de büyük çoğunluğunu bu göçmen grubunun oluşturduğu köy, 1983 yılında inşa edilmeye başlanmış ve 1986 yılından itibaren göçmen nüfusu yerleştirilmiştir.

Köydeki göçmenlerin tamamına yakını (%95,6) devlet tarafından resmî olarak getirilenler oluşturmaktadır. Geriye kalan göçmenlerin yarısını (%2,2) iş nedeniyle ve diğer yarısını da (%2,2) evlenme nedeniyle sonradan göç edenler oluşturmaktadır ki bunlar da genelde daha önce gelenlerin akrabası/yakınıdır. Burada göçmenlerin daha önce hakkında bilgi sahibi oldukları, ilişki kurdukları, arkadaş ya da akrabalarından duyarak, dolaylı da olsa bildikleri bir bölge olan Türkiye/Ceylanpınar’a zincir göçü gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu tür durumlarda sonradan göç edenler, daha önce yerleşmiş olan tanıdıklarının bilgisi ve desteği ile göç ederler (Mac Donald, 1964, s. 82).

Tablo 1. Araştırma Grubunun Etnik Kökeni

Ait olunan etnik köken	Sayı	Yüzde
Türk(iyeli)	3	1,6
Özbek	174	95,1
Tacik	1	0,5
Fars	5	2,7
Toplam	183	100,0

Görüşülenlerin etnik kökenine ilişkin soruya verdikleri cevaplara bakıldığında; göçmenlerin büyük çoğunluğunun (%95,1) etnik köken olarak Özbek oldukları ortaya çıkmıştır. Köyde, Fars etnik kökenine ait olanlar (%2,7) iken Tacik olanlar sadece (%0,5) oranında gözlenmiştir. Doğum yerlerine bakıldığında, katılımcıların Bağlan (%57,4), Kunduz (%23) ve Taklan (%12) olmak üzere çoğunlukla (%92,4) üç bölgeden oldukları anlaşılmaktadır. Çoğunluğu Özbek ve aynı bölgeden olanlar, aynı zamanda birbirleriyle akrabadırlar.

Tablo 2. Araştırma Grubunun Eğitim Durumu

Okur-yazarlık durumu	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	131	71,6
İlkokul	43	23,5
Ortaokul	4	2,2
Üni./Yüksekokul	2	1
Lise terk	3	1,6
Toplam	183	100,0

Geldikleri yerlerde genelde Arapça ve Farsça eğitim veren medreselerde eğitim görmüş göçmenlerin büyük çoğunluğu (%71,6) Türkçe okuma-yazma bilmemektedir. Araştırma köyünde, çeşitli nedenlere bağlı olarak okul çağındaki çocuklarını okula göndermeyenlerin oranı %19,7 olarak bulunmuştur.

Altyapı yetersizliği, çevre koşulları, temizlik ve beslenme alışkanlıklarının sağlık açısından elverişsiz bir konumda olduğu köyde, hane halkı reislerinin dörtte üçünden fazlasının (%76) hiçbir sağlık güvencesi de yoktur.

Tablo 3. Araştırma Grubunun Çocuk Sayısı

Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
Uygulanamaz	1	0,5
1	4	2,2
2	16	8,7
3	19	10,4
4	6	3,3
5	42	23,0
6	42	23,0
7	37	20,2

8	11	6,0
9	4	2,2
10	1	0,5
Toplam	183	100,0

Tamamına yakın kısmı (%96,7) evli olan hane reislerinin büyük çoğunluğu (%97,3) tek eşlidir, iki eşli olanların oranı %2,7 olarak tespit edilmiş, ikiden fazla eşi olana rastlanılmamıştır. Genelde çok çocukluluk eğiliminin yüksek olduğu köyde, ailelerin ortalama çocuk sayısı 6'dır. Yüksek doğurganlığın egemen olduğu köyde bu eğilimin özellikle erkek çocuğa duyulan gereksinmeden kaynaklandığı gözlenmiştir. Bu anlamda hane halkı reislerine "ailede bir erkek çocuğun gerekli olup olmadığı" sorusu sorulduğunda, erkek çocuğun gerekliliğini vurgulayanların çok yüksek çıkması da (%92,3) bu gözlemimizi doğrulamaktadır.

Tablo 4. Araştırma Grubunun Evlenme Biçimi

Eşinizle nasıl evlendiniz	Sayı	Yüzde
Görücü usulüyle	165	90,2
Tanışıp anlaşarak	15	8,2
Berdel/değişik	3	1,6
Toplam	183	100,0

Köydeki evlilik biçiminin de büyük oranda geleneksel toplumsal yapıya uygun bir tarzda gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%90,2) daha çok geleneksel toplumlarda görülen görücü usulüyle bir evlilik gerçekleştirmiştir.

Tablo 5. Araştırma Grubunun Evlenirken Kızın Ailesine Herhangi Bir Ödeme Yapıp-Yapmama Durumları

Ödemenin amacı	Sayı	Yüzde
Ödeme yapmayanlar	33	18,0
Başlık parası	146	79,8
Süt parası	4	2,2
Toplam	183	100,0

Ülkemizin özellikle kırsal alanlarında daha yaygın olarak görülen bir uygulama olan başlık parası (evlilikte erkeğin ya da ailesinin gelin ailesine para ya da mal olarak yaptığı ödeme) araştırma alanında da yoğun olarak bir uygulama olarak görülmüştür. Hane reislerinin %79,8 gibi yüksek bir kesimi

evliliklerinde karşı tarafa başlık parası olarak ödeme yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Araştırma Grubunun Eşiyle Akrabalık Derecesi

Akrabalık durumu	Sayı	Yüzde
Teyze, dayı çocukları	24	13,1
Hala, amca çocukları	43	23,5
Uzaktan akraba	27	14,8
Akrabalık yok aynı grup Afgan göçmeni	84	45,9
Afgan göçmeni değil, yabancı	5	2,7
Toplam	183	100,0

Aidiyet duygusunun yoğun olduğu, içe kapalı köyde akraba evliliği yaygın olarak gözlenmiştir. Hane reislerinin yarısından fazlası (%51,4) eşiyle akrabadır. Akraba olmayanların tamamına yakını (%45,9) aynı göçmen grubundadır. Afgan göçmeni olmayan yabancı ile evli olanların sayısı sadece %2,7’dir.

5. Kültürün Korunması ve Yeniden Üretilmesinin Temel Araçları

Ana vatanlarından uzakta yaşayan grupların genel özelliklerinden birisi, göçle birlikte getirdikleri bazı değerler ile dilin, ritüellerin ve efsanelerin değişimsiz yüzlerce yıl aynı kalmasıdır. Bu tür gruplarda, otantik kültürün kaybolacağı şeklindeki korku, kültürün değişime uğramaksızın kuşaktan kuşağa aktarımını daha olanaklı kılar. Ayrıca, bu tür grupların üyeleri, buldukları yörede birer yabancı oldukları gerekçesiyle, kendilerine kalıcı bir kimliklenme sağlayan ve onlardan sökülüp atamayacaklarına inandıkları değerlerine, dillerine ve kültürlerine sıkı sıkıya sarılma eğilimi gösterirler (Kaya, 1995, s. 227).

Asimilasyon teorisine zıt olarak bu durumda göçmenler, ev sahibi toplumda etnik kimliklerine sıkı sıkıya sarılırlar. Bu noktada konuyla ilgili iki temel yaklaşımdan kısaca bahsetmek gerekir. Bunlardan biri özcü (primordial), diğeri ise araçsal (instrumental) yaklaşımdır.

Kimliklerin doğal olduğu, kültürel olarak ya da etkileşimle oluşmadığını belirten özcü yaklaşım, bireyin bir grubun üyesi ise zorunlu olarak bazı aidiyetler hissedeceği, zorunlu olarak grubun dili kültür pratiklerine bağlılık duyacağını savunur. Diğer bir ifadeyle özcü bağlar verilidir ve kaçınılmazdır (Tilley, 1997, s. 502). Bu anlamda kişinin doğuştan edindiği etnik kimlik; “fiziksel özellikler, isim, içinde doğulan topluluğa üyelik, bu topluluğun

tarihi, dini, dili, kültürü ve coğrafyası” olmak üzere sekiz değişken tarafından belirlenir ve yaşam sürecinde değişmez (Cornell- Hartmann, 1998, s. 48).

Analizlerin modernleşme süreci bağlamında yapıldığı araçsal yaklaşımda ise daha çok etnik kimliğin en önemli çerçevesi modernleşmedir. Özcü yaklaşımın kimliğin doğal olduğu tezine karşılık, millet-milliyetçilik gibi kavramların modern bir olgu olarak kapitalizm, kitle iletişim vb. modernleşme süreci içinde inşa edildiğini savunur. Diğer bir ifadeyle, etnisite ne “doğal” ve ne de “verilidir”(Smith, 1995, s. 73).

Bu durumda etnik, dinsel ve dilsel kimliklerine sıkı sıkıya sarılmalarının bir nedeni kendilerini ötekilerden farklı ve yabancı gören bu grupların kalıcı bir bütünleşme yaratma çabaları ise diğer bir nedeni de içinde buldukları toplumun kendilerini ekonomik, politik ve toplumsal yapının içine dâhil etmede yeterince istekli davranmamasıdır. Dolayısıyla kendilerini diğerlerinden ayıran ve diğerleri tarafından çeşitli şekillerde ve düzeylerde bir ayırma maruz kalan bu gruplar kültürel ve etnik kimlikleri üzerinde yoğunlaşma yoluna gitmektedirler.

5.1. Dil

Dil, kendi vatanlarından başka yerde yaşamak zorunda olan grupların, yabancı oldukları yerlerde kendilerine kalıcı bir kimliklenme sağlayan önemli bir araçtır. Başka gruplar ile sınırlı ilişki geliştiren, kapalı ve aidiyet duygusunun yoğun olarak yaşandığı araştırma köyünde insanlar günlük yaşamın her alanında birbirleriyle ana dilleriyle konuşmaktadırlar. İnsanların tamamının ana dillerini rahat bir şekilde konuşabildiği köyde, bilinçli olarak başvurulan bu davranış biçimi ile ana dilin kuşaktan kuşağa aktarılacak unutulmasının önüne geçilmektedir.

Tablo 7. Ana Dili Türkçe Olmayan Katılımcıların Ana Dilini Rahat Konuşup Konuşamadığı

Ana dili rahat konuşabiliyor mu?	Sayı	Yüzde
Evet	183	100
Toplam	183	100,0

Ana dili Türkçe olmayan katılımcıların tamamı ana dillerini rahat bir şekilde konuşabildiğini belirtmiştir. Dışarıyla sınırlı ilişki geliştiren, kapalı ve mensubiyet duygusunun yoğun olarak yaşandığı araştırma köyünde insanlar günlük yaşamın her alanında birbirleriyle ana dilleriyle konuşmaktadırlar. Bilinçli olarak başvurdukları bu davranış ile ana dilin kuşaktan kuşağa aktarılacak unutulması engellenmektedir.

Tablo 8. Araştırma Grubuna Göre Ana Dilin Önemi

Ana dil sizin için önemli mi?	Sayı	Yüzde
Hangi dili konuştuğun pek önemli değil.	19	10,4
Buraya göçtükten sonra önemi kalmadı.	11	6,0
Kendi aramızda yeterince konuşuyoruz.	24	13,1
Oldukça önemli bir konu.	129	70,5
Toplam	183	100,0

Dil bir iletişim aracı olduğu gibi, aynı zamanda bir toplumun maddi ve manevi kültürel değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılma aracıdır da. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir kültürün varlığını koruması, dilini koruması ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, araştırma köyünde ana dilin konuşulma düzeyinin (%100) kapalı ve tutunum düzeyi yüksek olan toplumsal yapıya uygun olarak şekillendiği görülmektedir. Köydeki insanların çoğunluğunun (%70,5) ana dillerini konuşmada gösterdikleri hassasiyet, kimliklerini koruma noktasında dilin öneminin farkında olduklarının bir kanıtı olarak yorumlanabilir.

5.2. Evlilik, Düğün-Dernek

Sosyal değişimin ve bütünleşmenin kantitatif görünümü gruplar arasında evlenmelerin gerçekleşmesi gibi somut olaylarla ortaya konur. Evlilik sosyal yaşam içinde en yakın ilişki kurulan sevinç ve üzüntülerini birlikte paylaşmak için uygun bulunanları seçerken yapılan tercihi ortaya koyar (Akkaya, 1997, s. 365).

Tablo 9. Araştırma Grubunun Çocuklarını Evlendirirken Eşlerinin Afganistan’dan Göç Edenlerden Olmasına Dikkat Edip Etmediği

Damat veya gelinin Afganistan’dan göç etmiş olmasına dikkat eder mi?	Sayı	Yüzde
Evet	120	65,5
Hayır	63	34,5
Toplam	183	100,0

Göçmenlerin yöredeki diğer insanlar ile bütün sosyal ilişkilerinde, fakat özellikle evlilik ilişkilerinde bilinçli olarak çok uzak durdukları gözlenmiştir. Sınırlı da olsa Türkiye’deki başka etnik gruplardan kız alan Afgan göçmenler arasında, aradan geçen bunca zamana rağmen, diğer gruplardan birine kız vermiş olana hiç rastlanılmamıştır. Yerli halka kız vermek konusundaki belirgin olan çekingen tavırlar tüm göçmenler arasında yaygın olarak paylaşılmaktadır. Araştırmanın sürdürüldüğü dönemde, Hatay’da bulunan bir Afgan göçmen kızının yöredeki bir Türk genci tarafından kaçırılmasını, göçmenlerin yas

tutarak protesto ettikleri bizzat gözlenmiştir. Gösterilen bu tepki, bireylerin bu konudaki katı tutumlarını göstermesi açısından oldukça manidardır.

Gruplar arasında sadece evlilik konusunda değil, gündelik ilişkiler dâhil sosyal/politik ilişkiler de son derece sınırlıdır. Hane reislerinin ilçe halkıyla çok sınırlı düzeyde bir sosyal bütünleşme gerçekleştir(ebil)diği anlaşılmaktadır.

Tablo 10. Araştırma Grubunun Ceylanpınar Halkıyla İlişkilerinin Durumu

Ceylanpınar Halkıyla İlişkilerinin Durumu	Sayı	Yüzde
Kimseyle görüşmem.	29	15,8
Zorunlu hâllerde (alışveriş vb.) görüşürüm.	46	25,1
Bazı tanıdıklarım var, ara sıra görüşürüz.	78	42,6
Sık sık bir araya geldiğim dostlarım var.	19	10,4
Sürekli görüştüğüm çok dostlarım var.	11	6,0
Toplam	183	100,0

Göçmenlerin önemli bir kısmı (%25,1) ancak zorunlu hâllerde ilçe insanları ile görüşürken, önemli bir kısmı ise (%15,8) ilçe halkıyla hiç görüşmediğini ifade etmiştir. Bazı tanıdıkları ile ara sıra görüşenler de (%42,6) eklendiğinde köy halkı ile ilçe halkı arasındaki ilişkinin sınırlılığı daha net olarak anlaşılacaktır.

İçe kapalı bir yapı arzeden ve ilçeye sosyal ilişkileri sınırlı olan köyde, sınırlı bir düzeyde kültürel etkilenme olsa da geleneklerin korunması noktasında büyük bir çaba gösterilmektedir. Türkiye'ye yirmi yıldan fazla bir süredir gelen göçmenler, büyük oranda (%86,6) düğünlerini memleketlerinde olduğu gibi gerçekleştirmeye devam etmektedirler. Memleketlerinde olduğu gibi gerçekleştirilen bu düğünlere katılanlar da çoğunlukla (%59,6) Afgan göçmenidir. Edinilen gözlemlere dayanarak köydeki düğünlerin yukarıda belirtilenlerden daha da fazla dışarıya kapalı bir şekilde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Aile içinde gerçekleştirilen, kadın ve erkeklerin ayrı ayrı eğlendiği bu düğünlere Afgan göçmeni dışında insanların katılımı son derece sınırlıdır.

5.3. Gelenek Görenekler

Araştırma köyünde din ile beraber gelenekler ve töre de toplumsal yaşamın yönetilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bireylerin davranışlarının çoğunda belirleyici bir rol oynayan bu gelenekler, toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunlar karşısında da çeşitli çözüm ve öneriler de sunmaktadır.

Diğer gruplardan farklı olduklarını sürekli hatırdan tutan göçmen grubunda, bu farklılığın korunması ve otantik kültürün kaybolmaması için,

geleneksel değerlerin elden geldiğince -değişime uğramaksızın- uygulanması ve bu yolla kuşaktan kuşağa aktarılması çabası yoğun bir şekilde verilmektedir. Bu bağlamda, göçmenlerin, kendilerine kalıcı bir kimliklenme de sağlayan geleneksel değerlerine sıkı sıkı sarılma eğilimi gösterdikleri görülmektedir. Bu nedenle, göçmenlerin önemli bir kesimi (%45) toplumsal değişme etkenlerine karşı özellikle gençlerin gelenekleri öğrenmek ve yaşatmak konusunda gerekli çabayı göstermediklerine inanmakta ve bunu sitayişle karşılamaktadır. Gençlerin gelenekleri yeterince bilmediğini savunanlar, buraya göç ile birlikte gençlerin karşılaştığı yeni koşullara ve burada özellikle gençler açısından gelenekleri uygulama şansının yeterince olmadığına inanmaktadır.

Geleneksel değerlerin korunması noktasında köydeki insanların giyim-kuşam konusundaki davranışları güzel bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye’ye gelmeleri çeyrek asır olmasına rağmen, özellikle birinci kuşak erkek ve kadınlar çok büyük oranda memleketlerinde giydikleri yöresel kıyafetleri hayatın her alanında giymeye devam etmektedir. Bu kıyafetlerin memleketten tedarik edildiği de göz önüne alınırsa, bu konuda gösterilen çaba daha da iyi anlaşılacaktır.

Tablo 11. Ceylanpınar’a Göçtükten Sonra Erkeklerin Giyiminde Herhangi Bir Değişme Olup Olmadığı

Değişme oldu mu?	Sayı	Yüzde
Hiç değişme olmadı.	88	48,1
Çok az bir değişme oldu.	67	36,6
Tamamen değişti.	28	15,3
Toplam	183	100,0

Hane reislerinin Ceylanpınar’a göçtükten sonra giyim-kuşamlarındaki değişimin niteliğine bakıldığında; yaşa ve cinsiyete göre önemli değişiklikler gösterdiği anlaşılmaktadır. Hane reislerinin yarısına yakın bir kesimi (%48,1) erkeklerin kılık kıyafetinde hiçbir değişme olmadığını belirtirken, %36,6’sı ise çok az bir değişme olduğunu ifade etmiştir. Hane reislerinin %15,3’ü ise buraya göçtükten sonra insanların kıyafetlerinin tamamen değiştiğini iddia etmiştir.

Toplumun değerlerinin bireye aktarıldığı sosyalleşme sürecinde kadınların önemli bir rolü vardır. Bu noktada giyimden, konuşmaya, okur-yazarlığa kadar değişimin en az görüldüğü kesim olarak kadınlarda değişim ve kaynaşmanın sınırlı bir düzeyde olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 12. Ceylanpınar'a Göçtükten Sonra Kadınların Giyiminde Herhangi Bir Değişme Olup Olmadığı

Değişme oldu mu?	Sayı	Yüzde
Hiçbir değişme olmadı.	103	56,3
Çok az bir değişme oldu.	67	36,6
Tamamen değişti.	13	7,1
Toplam	183	100,0

Kadınların toplumsal alanda görünürlüklerinin çok sınırlı olduğu köydeki kadınların giyim kuşamının hemen hemen hiç değişmediği Tablo 12’de çok açık olarak gözlenebilmektedir. Görüştüğümüz erkeklerin büyük bir kısmı (%56,3) eşlerinin giyim-kuşamında hiçbir değişme olmadığını, %36,6’sı ise çok az bir değişim olduğunu ifade etmiştir: Buraya göç ettikten sonra kadınların kıyafetlerinde bir değişme yaşandığını belirtenlerin oranı oldukça sınırlıdır.

Çoğunluğu Türkiye’de doğan çocukların giyim-kuşamındaki değişime bakıldığında, hane reisi ve eşlerine göre çocukların giyimindeki değişim daha belirgin olarak görülmektedir. Aslında aradan geçen zaman, burada doğan çocukların okulda önlük ve pantolon giyme mecburiyeti göz önüne alındığında, çocukların giyiminde bile geleneksel kıyafetler lehine bir direnmeden bahsedilebilir. Gerçekten hane reislerinin %58,5’i çocuklarının giyimini tamamen değiştiğini belirtmiştir. Diğer taraftan hane halklarının %31,1’i çok az bir değişme olduğunu ve %10,4’ü ise hiçbir değişme olmadığını belirtmiştir.

6. Sosyal ve Siyasal İlişkiler

Daha önce de belirtildiği gibi, her toplum bir şekilde “biz” ve “onlar” ayrımını yapar ve kimlerin bu “biz”in içine gireceği ve kimlerin işlere karıştırılmayacağı ya da işlerine karışılmayacak “onlar” grubundan olacağına kendi kimlik politikaları ekseninde karar verir.

Kendi “toplumsal kimliğini” korumada oldukça hassas davranan göçmenler bu anlamda -belki de zorunlu olarak- ihtiyaç duydukları “öteki/başkası” kategorisi olarak ilçe halkını tanımlamaktadırlar. “Malum, her kimlik bir farktır, hususiyettir ve bu fark, bir başkasına, kendinden bir başka şeye nazaran teşhis ve tasvir edilir” (Bora, 1997, s. 58). Toplumsal kimliklerin “öteki”ne göre belirlendiği kabul edilecek olursa, göçmenlerin ilçe halkından gelebilecek etkilenmelere karşı dirençli davranması daha kolay anlaşılacaktır.

Bu bağlamda kendilerini ilçenin “yabancı” olarak gören göçmenlerin, “onlar” olarak değerlendirdikleri Ceylanpınar ilçesinin sosyal/siyasal yaşamı ile ilgili hemen hiçbir müdahaleleri söz konusu değildir. Bunun en temel sebebi göçmenlerin kendilerini yabancı görmesi, buraya ait hissetmemesidir. Bir diğer

ifadeyle kendilerini ilçe halkına, ilçe halkını da kendilerine “yabancı” gören bu insanların, kendilerini yaşadıkları ilçeye ait olarak görmedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 13. Araştırma Grubunun İlçe ile İlgili Kararlara Katılım Olmamasının Sebepleri ile İlgili Görüşleri

İlçeye ilgili kararlara neden katılmıyorsunuz?	Sayı	Yüzde
Yabancı olduğumuz için kimse bizi dâhil etmek istemez.	97	53,0
Yabancı olduğumuz için katılmak istemeyiz.	28	15,3
Uzakta oluşumuz bu tür katılım engelliyor.	31	16,9
Sayısal olarak az olduğumuzdan etkimiz olmuyor.	24	13,1
Burası bizim yerimiz değil onların işine karışmayız.	3	1,6
Toplam	183	100,0

Gerçekten göçmenlerin yarısından fazlası (%53) yabancı oldukları için kararlara dâhil edilmediklerini, %15,3’ü de yabancı oldukları için kendileri katılmak istemediklerini ifade etmiştir. Görüşülenlerin %1,6’sı buranın kendi yerleri olmaması durumunu, önemli bir kesim (%16,9) fiziksel olarak uzaklığı, %13,1’i de sayısal olarak azınlıkta olmalarını neden olarak göstermektedir.

Burada da görüldüğü gibi, diğer gruplar ile girilen ilişkilerde otantik kültürün kaybolmaması yönünde gösterilen hassasiyet ve “biz” kavramına yapılan aşırı vurgu, grubun dışındaki herkesi “öteki”leştirirken, içe doğru bir kapanmayı da yaratmaktadır.

7. Mekânsal Yoğunlaşma/Mekânsal Ayrışma

Göçmenler, ilçenin dışında belli bir alanda kümelenmişlerdir. Bu mekânsal etnik yoğunlaşma/mekânsal etnik ayrışma, kimlik ve bütünleşme konusunda birbirinden farklı etkiler yaratmaktadır. Göçmenlerin bir arada olması, geldikleri bu yeni çevrede kendilerini yalnız hissetmelerini, yabancılaşmalarını önleyici bir işlev görmektedir. Bu mekânsal yoğunlaşma aynı zamanda kendi kültürlerini yeniden üretmelerinde özellikle imkân vermektedir. Diğer taraftan, bu etnik mekânsal yoğunlaşma, göçmenlerin içine girdiği ilçe toplumuyla uyum sağlamasını, yeni toplumun değer ve davranış biçimlerini öğrenmesini ve içselleştirmesini engellemektedir. Bu da iki toplum arasında bütünleşmeyi olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Göçmenlerin mekânsal kümelenmeleri ayrıca karşılıklı olarak “biz” ve “öteki” etiketlenmesine ve bu durum da karşılıklı olumsuz duyguların üretilmesine neden olmaktadır.

Elbette göçmenlerin farklı bir mekânda kümelenmeleri, kendi iradelerinin dışında gerçekleşmiştir. Fakat bugün de çok büyük oranda bu eğilimin devam ediyor olmasını göçmenlerin, ilçe halkına karşı sahip oldukları

olumsuz görüşlerden çok dil, âdet, gelenek ve görenek olarak birbirine yakın, birbirine yabancı olmayan “kendi insanları” ile birlikte olmanın sağladığı rahatlık ile açıklamak mümkündür. Bu anlamda görüşülen göçmenlerin yaşadıkları köye ilişkin değerlendirmelerinde “köyümüz” ve “Ceylanpınar” ayrımı belirgin bir şekildedir. Bireysel olarak büyük çoğunluk kendilerini “Özbek” olarak tanımlamakta ve bu kimlik toplumu, diğer kamu kuruluşları ile girilen ilişkilerin tümünde belirleyici olmaktadır. Yaşlılarda biraz daha yoğun olmakla beraber çoğunluk tarafından bu kimlik ön plana çıkarılmaktadır. İki toplumun birbirinde tamamen farklı kimliklere sahip olduğu yaygın kanaati, iki toplumun ilişkilerinde karşılaşılan olumsuz durumların önemli bir sebebidir.

Yapılan görüşmelerde insanların dışarıyla ilişki kurmalarındaki çekingenliğin, sadece yaşlı kuşakta değil gençler arasında da yoğun olduğu görülmüştür. İstanbul’da çalışan gençlerle yapılan görüşmelerde de bu tutum belirgin bir şekilde görülmektedir. Büyük şehirlere çalışmaya giden evli gençlerden eşini beraberinde götürene rastlanılmamıştır. Tamamı Türkiye’de doğmuş, Türk okullarında okumuş bu gençlerin hiçbiri çalıştığı yere veya bir başka ortama göç etmeyi düşünmemektedir. Bunun nedeni sorulduğunda, çoğunluğunun “kendilerinden” olduğu bu köyde, dayanışmanın yoğun olduğunu, burada kültürlerini rahatça yaşadıklarını belirten gençler, başka yerlerde kendileri için yaşamın zor olacağını düşünmektedirler.

Edinilen gözlemlere göre, ana vatanlarına geri dönmeyi düşünmeyen Özbekler, buldukları köyden başka bir yere de göç etmeyi pek düşünmemektedirler. Sadece birinci kuşaktan insanlar değil, Türkiye’de doğmuş, burada okumuş ve çoğu ana vatanları hiç görmemiş gençler de otantik kültürün yeniden kurulması ve devamı konusunda olduğu kadar, yöredeki diğer gruplarla ilişki geliştirme konusunda da yaşlılardan pek farklı düşünmemektedirler. Yöredeki diğer gruplardan insanlar ile ilişkileri sınırlı olan gençler de başka gruplardan evlenmeye pek sıcak bakmaz iken özellikle Özbek kızlarının başka gruptan insanlar ile evlenmelerine çok daha mesafeli bir bakış sergilemektedir.

8. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Ana vatanlarından uzakta yaşayan grupların en temel özelliği olarak göçmenler, göç ile birlikte getirdikleri bazı değerleri ve dilleri aracılığı ile kimliklerini koruma ve yeniden üretme çabalarını sebat ile sürdürmektedirler. Dünyanın küçüldüğü, görsel ve işitsel yayın organlarının geliştiği çağımızda, ana vatana ait sözler, imgeler, efsaneler, şarkı ve öyküler bu aygıtlar aracılığı ile genç kuşaklara ulaştırılarak kimliğin yeniden kurulması sağlanmaktadır. Araştırma köyünde çoğunluğu Türkiye’de doğmuş olan ikinci kuşak gençlerin, Özbek kimliğine ait imgeleri öğrenme, sahiplenme ve sürdürme konusunda gösterdikleri duyarlılık bu anlamda değerlendirilebilir.

Ötekilerden farklı ve burada yabancı olduklarına inanan göçmenler, hem kendi aralarında kalıcı bir bütünleşme yaratmak hem de içinde buldukları ekonomik, politik ve toplumsal yapının içine dâhil edilmeleri noktasında yeterince hüsünkabul görmemeleri nedeniyle kendi içine kapanarak kuvvetli bir “biz” duygusu yaratmışlardır. Mensubiyete yapılan aşırı vurgu, içe kapanan toplulukta “öteki” kavramını önemli araç hâline getirmiştir. Özellikle sosyal ve kültürel anlamdaki alışverişin sınırlı seviyede olduğu ve dolayısıyla ilişkilerin yeterince derinleş(e)mediği köyde, karşılıklı ön yargıların geliştiği ve iki grup arasındaki ilişkilerin -zorunlu hâller dışında- olabildiğince asgari düzeyde yaşandığı görülmektedir. İki grup arasında örülen bu duvarlar ise gruplar arasında evlilik, dostluk vb. birçok alanda sağlıklı bir ilişkinin gelişmesini engellemektedir. Bu durum, göçmenler ve ilçe halkı arasında çizilen sınırlar özellikle sosyo-kültürel anlamda bir bütünleşme olmasını engellediği için sosyal bütünleşme de son derece zayıftır.

İki grup birbirini açıkça reddetmiyor olsa da kaynaşma-bütünleşme yönünde iki tarafın da “istekli” olmadığı görülmektedir. Afgan-Ceylanpınarlı olarak adlandırılan “biz ve “öteki” ayırımı bütün kuşaklar tarafından bilinip kullanılmakla birlikte bir grubun diğer gruba karşı belirgin bir olumsuz tavır takınmadığı ilçede, bugüne kadar birbirlerine yönelik olumsuz bir hareket yaşanmamıştır. Afganlar/Özbeklerin Ceylanpınar’a göçünden günümüze ilçe halkı ile ilişkilerine baktığımızda, her iki tarafın birbirine karşı belirgin bir karşı duruş geliştirmedeği görülmektedir. Birbirlerine kız alıp-vermeseler de, ticaret ve kamusal alanların paylaşımında herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları ve karşılaşma anlarında birbirlerine karşı herhangi bir tedirginlik de söz konusu değildir.

Sonuçta, birbirini açıkça reddetmeyen iki grubun kolay kaynaş(a)madığı saptanmış, güçlü bir aidiyet vurgusu ile çizilen sınırların güçlendirildiği, bir diğer deyişle güçlü bir sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesinin engellendiği görülmüştür.

Kaynakça

- Akkaya, T. (1997). Bir Anadolu Kasabasında Sosyal Bütünleşme. *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Bilgin, N. (Yay. Haz.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aker, A. T. (2006). Ruhsal Süreçler Açısından Zorunlu Göç ve Yerinden Edilme. *Zorunlu Göç ile Yüzleşmek*, İstanbul: Tesev Yayınları.
- Aydın, S. (1999). *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Beter, Ö. (2006). *Sınırlar Ötesi Umutlar*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bora, T. (1997). Cumhuriyetin İlk Döneminde Millî Kimlik. *Cumhuriyet Demokrasi ve Kimlik*, Bilgin, N. (Yay. Haz.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Buz, S. (2004). *Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul: Mültecilik*. Ankara: SGDD Yayınları.

- Conally, W. E. (1992). *Kimlik ve Farklılık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cornell, S. E., Hartmann, D. (1998). *Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World*. California: Pine Forge Press.
- Çandar, C. (2005). Dünyada Göç Olgusu. *Uluslararası Göç Sempozyumu*, 8-11 Aralık 2005, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.
- De Vos G., Romanucci-Ross, L. (1995). Ethnic İdentitiy: A Psycolocultural Perspective. *Ethnic Identity Creation, Conflict and Accommodation* Romanucci-Ross, L., George De Vos (Eds.), London: Altemira Press.
- Gün, Z. (2001). Göç ve Ruh Sağlığı. *Türkiye’de İnsan Hakları Hareketi Konferansı*, Ankara: TİHV Yayınları
- Güvenç, B. (1994). *Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, A. (2005). Türkiye’de Çerkez Diyasporası: Diyasporada Kültürel Tözün Yeniden Üretimi. *Türk(ıye) Kültürleri*, Pultar, G., ve Erman, T. (Der.). Ankara: Kültür Araştırmaları Derneği.
- Mac Donald, J. S., Mac Donald, L. D. (1964). Chain Migration, Ethnic Neighbourhood Formation and Social Networks. *Millbank Memorial Fund Quarterly*, Vol. 42, no. 1, 82-97.
- Merçil, E. (1966). Afganistan’daki Özbekler. *Türk Kültürü*, Yıl IV, sayı 39, 269-271.
- Odman, M. T. (1995). *Mülteci Hukuku*. Ankara: AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Okçay, H. (1997). İzmir Sefarad Musevileri: Azınlık Kimliğinin Sosyolojik Değerlendirmesi. *Cumhuriyet, Kimlik ve Demokrasi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Smith, A. D. (1995). *Nation and Nationalizm in a Global Era*. New York: Polity Press.
- Tilley, V. (1997). The Terms of the Debate: Untangling Language About Ethnicity and Ethnic Movements. *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 20, No: 3.
- Tufan, B. (2002). Kente Göç ve Uyum. *Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet*. Ankara: HÜ SHYO Yayını.
- Zdzislaw, M. (1993). *Symbols, Conflict and Identity*. New York: State University of New York Press.